

SIELŲ RATAS

Keletas pastabų apie reinkarnaciją ir Išsivadavimą

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnio objektas – užuominos apie reinkarnaciją lietuvių (baltų) mitologiniuose šaltiniuose įvairių kitų senųjų pasaulio tradicijų kontekste, o kartu pati reinkarnacijos idėja ir jos santykis su krikščioniškaisiais skastyklos bei vienkartinio, galutinio Išganymo vaizdiniais. Tikslas – parodyti reinkarnacijos idėją esant universaliai, archetipinę ir tiesiog išplaukiant iš visuotinių gamtos bei žmogaus būties ciklų simboliškos, taip pat, svarbiausia, iš esmės neprieštaraujant ne mažiau archajiškiems bei universaliems vaizdiniais apie vienkartinį, galutinį Išsivadavimą. Lyginant įvairių šaltinių duomenis, žinoma, remtasi lyginamuoju metodu. Išvada – tai siūlomas reinkarnacijos ir vienkartinio, galutinio Išsivadavimo alternatyvos sprendimas, pastarąjį suvokiant būtent kaip išsivadavimą iš reinkarnacijos ciklų, struktūriškai prilygstančių tarpiniam skastyklos lygmeniui tarp „pragaro“ ir „rojaus“.

V. Toporovo žodžiais, „viena iš kelio vaizdinio atmainų laikytina itin paplitusi mitologema apie Saulės arba atitinkamos saulės dievybės (jos žirgų, ratų, laivo bei pan.) kelių paros ar metų ciklo tėkmėje. /.../ Kelio, dažnai būtent kelio ratu, mitologija kartoja ryšium su daugeliu senovės indų dievybių, vienaip ar kitaip susijusių su Saule. /.../ Kitose tradicijose kelio motyvas irgi siejamas su soliarinėmis dievybėmis, pradedant Apolono kosminiu dainų ir šokių rate liu ir baigiant latvių Usinio keliavimu paskui piemenis naktigonės keliais“ (Топоров ПТ 264–265). Kita vertus, V. Proppo nuomone, „vienas iš pirmiausių pasakos kompozicijos pagrindų, būtent kelionė, atspindi vaizdinius apie sielos kelionę pomirtiniame pasaulyje“ (Пропп 96). Ir toks sugretinimas, t.y. vaizdinių apie saulės kelią paros ar metų rato tėkmėje sugretinimas su vaizdiniais apie sielos kelionę per gyvenimą ir mirtį, anaiptol neatsitiktinis. Jau vienoje senovės Egipto lentelėje „užsimenama, jog Saulė naktį keliauja per požeminį pasaulį ir šviečia jo gyventojams“, o kartu ir „mirusysis keliaudavo Ra [Saulės dievo – D.R.] laivėje per žemutinį pasaulį, kur susidurdavo su įvairiausiais pavojais, tačiau, laimingai jų išvengęs, drauge su Ra pakildavo į šviesų ir palaimingą pomirtinį pasaulį“ (Beresnevičius RIM 51, 35–36). Ir Šiaurės Amerikos indėnams „kiek-

vienas saulėtekis reiškė naują gyvenimą, naują laiką – visai kitą nei vakar. Vakarykštė diena su saulėleidžiu numirė, o dabar iš tamsos su saule pateka naujas laikas. Kasmet gyvenimas nunyksta ir vėl atgimsta, kasdien įvyksta mirtis ir prisikėlimas“, todėl „aušra prilygsta naujagimiui, atnešančiam džiaugsmą ir viltį“, o „miręs žmogus keliaujas į vakarus ir kartu su saule dingsta už pasaulio krašto. Numirėlių užtat ir šarvodavo kojomis į vakarus“ (Johnston 62). Ir indų Bhagavadgytoje (BhG 8.18) sakoma, kad būtent „auštant iš Neapreikštojo Būvio atsiranda apraiškos visos, o kada naktis nusileidžia – grįžta jos Neapreikštajin vėlei“ (Bukontas 420; žr. Radhakrishnan BhG 233). Plg. rusų mįslę „Vakare numiršta, iš ryto atgyja“, atsakymas – „diena“ (Иванов, Топоров 119–120). Panašiai „latvių, kaip ir daugelio kitų tautų, diena simboliškai prilyginama gyvenimui, o naktis – mirčiai. Saulėleidis kaip pereinamasis tarpinis nuo vieno prie kito tad įgauna ypatingą emocinį bei simbolinį krūvį tiek paros laiko, tiek atitinkamos erdvinės orientacijos prasme. Saulėleidžio metas, kaip matysime, siejamas su laidotuvėmis bei kitais artimais ritualais, o toji dangaus pusė, kur saulė leidžiasi, vėlgi visuotinai suvokiama kaip vartai į mirusiųjų karalystę. /.../ Saulė kas vakarą tarsi pati numiršta, o kitą rytą vėl prisikelia iš numirusių. Kas vakarą ji nusileidžia anan pasaulin ir kas rytą sugrįžta iš jo atgal“. Latvijoje „saulėleidžio ir mirties ryšys toks glaudus, kad laidotuvių apeigos tiesiog derinamos su atitinkamu paros laiku“. Latvių tautosakoje „visiškai atvirai pasakoma, kodėl saulės kelias apskritai yra šventas: ‘Saulės kelią švenčia todėl, kad mirusiojo vėlė kartu eina, taigi vėlės kelias ir švenčiamas’. Tai nepaprastai reikšminga išvada, padedanti suprasti didžiulę folklorinės medžiagos dalį. Saulės kelias į aną pasaulį šventinas todėl, kad tuo pačiu keliu tenka eiti ir mirusiųjų vėlėms. /.../ Religinis tikėjimas, kad mirusieji į aną pasaulį išeina kartu su saule, dainose išsakomas ne vien poetiškai bei netiesiogiai, bet ir visai tiesiai, nedviprasmiškai, tiesiog pažodžiui: *Līdz ar sauli aizalaida / Mana veca māmuliņa* ‘Sulig saule nusileido / Mano vetuša motulė’”. Kita vertus, „tai, kad saulė pateka priešingoje pusėje nei nusileido, rodo, jog naktį ji neprauvo suvis, o tik buvo iš-

ėjusi – ten, kur žmogaus akys paprasčiausiai nebegali jos sužiūrėti. Panašiai žmogui norisi tikėti, kad ir jo artimieji, palikę šį pasaulį, neprašuvo visai, o tik išėjo į ‘aną pasaulį’ – kažkur ten, kur žmogus eina po mirties, kad toliau būtų, nors ir radikaliai kitokioje būties plotmėje. Toji vieta, *kur saulite nakti gul* ‘kur saulužė naktį miega’, tad ir yra anas pasaulis, mirusiųjų karalystė – tiek latviams, tiek mažne visoms kitoms žemės tautoms, o fiziškai regima cikliška dienos ir nakties maina – emocionaliai turbūt visų reikšmingiausio, prasmingiausio gyvenimo ir mirties virsmo simbolis” (Viķe–Freiberga 46, 48, 42). Taigi nenuostabu, kad ir Lietuvoje „per dieną Saulė apeina vieną gyvybės ciklą: rytą išnyra iš paskandų (gimsta), o vakare vėl grįžta į mirties okeaną (dieną apkeliauja žemę, aplankydamą žmones, o naktį valtele apiplaukia vandenį – vėlių buveinę). Antra vertus, ir metinis Saulės ciklas apima gyvybės–mirties kategorijas: per Kalėdas Saulė gimsta (rožė pražydo), per Jonines teka, o rudenį pasitraukia į mirties karalystę. Todėl gyvybės ir mirties reikšmės tobulai pasireiškia Saulės ciklu, o pati globališkiausia Saulės reikšmė – gyvenimo ir mirties atskleidimas bei patirtis” (Vaitkevičienė 34).

Saulė vakare nusileidžia po žeme arba, simboliškai, tiesiog žemėn, o iš ryto pateka, arba tiesiog gimsta, iš žemės – nelyginant vyro sėkla, ištėkėjusi į moterį, iš kurios po nėštumo „nakties” pasaulin gimsta kūdikis, nauja įsikūnijusi siela. Pavyzdžiui, minėtiems Šiaurės Amerikos indėnams „žemė – tai Moteris, moteris – tai Žemė. Abi gimdo, dovanoja gyvastį, abi augina, puoselėja gyvybę” (Johnston 61; apskritai apie „žemę motiną” žr. МНМ I 178–180, 446–447; Элиаде 178–185, 190–193 ir kt.). Kaip tik todėl visame pasaulyje, G. Beresnevičiaus žodžiais, „žemėje laidota nuo seniausių laikų: matyt, pasitikint žemės regeneruojančia galia, mirusysis ir buvo jai pavedamas. Pažymėtina, kad nuo pat paleolito mirusieji žemėje laidoti suriesti. Priimta manyti, jog suriesta mirusiojo padėtis, primenanti embriono padėtį gimdoje, liudija atgimimo viltį, o konkrečiai – tikėjamą atgimimu naujame kūne, t.y. metempsichoze ar reinkarnacija. /.../ Deivė Motina, garbinta nuo vėlyvojo paleolito laikų /.../, senosiose mitologijose dažniausiai buvo tapatinama su žeme. Laidojant žemėje, negyvėlių patikėdavo šios Deivės globai. Deivė, turinti didžiulę kuriamąją, gimdančiąją galią, turėjo rūpintis mirusiųjų atgimimu, o jų embrioninė, suriesta padėtis reiškė laikiną žmogaus grįžimą į nuolat gimdančias Deivės iščias. Laidojimas suriestoje padėtyje buvo išplitęs beveik visose neolito pabaigos ir ankstyvosiose žalvario kultūrose. Suriestus mirusiuosius laidojo ir indoeuropiečiams priskiriamose virvelinės keramikos kultūroje, ir substratinėse kultūrose, kurias asimiliavo indoeuropiečių gentys” (Beresnevičius BRR 17–18, taip pat žr. 29, 31–32; Beresnevičius Da 78–80), taigi ir baltų protėviai.

Šiaip jau „mokymas apie metempsichozę (reinkarnaciją) – sielų persigimimą – labiausiai tapo išrutuliotas hinduizmo mitologijoje ir buddhizme. Daugelio tautų taip pat tu-

rėta vaizdiniai apie mirusiojo atgimimą palikuonimi (paprastai vaikaičiu) – iš čia protėvio vardo suteikimas naujagimiui. Tokiais atvejais pomirtinis pasaulis – ne paskutinis mirusiojo prieglobstis, o tik neišvengiama fazė atgimimų per mirtį rate. Šie žmogaus ir kolektyvo gyvenimo ciklai pirmą kartą visuomenės ir senojo pasaulio mitologijose siejami su sezoniniais ciklais, įkūnytais prisikeliančiųjų augmenijos dievų vaizdiniuose. Mirštantis, laidojamas ir į pragarą nužengiantis dievas įveidino gamtos apmirimą žiemą /.../. Pomirtinis pasaulis – pragaras – dalyvavo nuolatiniame gamtos atgimime: Ozirio laidojimas asocijavosi su sėja, o pragaras – su ‘motinos žemės’ iščiomis” (Петрухин 454–455). Užtat, pavyzdžiui, indų Upanišadose sakoma, jog „mirusysis noksta it grūdas, ir it grūdas gimsta vėl” (KU 1.1.6 / Radhakrishnan PU 597). Arba: „šiam kūnui dėl senatvės ar ligų išsekus, Purušas, it nuo šakos nutrūkęs mango, figmedžio ar pipalos vaisius, išsivaduoja nuo visų juslių ir vėl skuba tuo pat keliu gyveniman į naują kūną” (BĀU 4.3.36 // Beinorius Up 61).

Apskritai tradicinėje pasaulėžiūroje, M. Eliadės žodžiais, „dirva reiškė Motiną Žemę, sėkla – *semen virile*” (Элиаде 158). Todėl visai suprantama, kad ir lietuvių kalboje tas pats žodis *sėkla* reiškia ir ‘1. žiedinių augalų dauginimosi organas, grūdas’ bei ‘2. sėjamiųjų, pasėti grūdai’, ir ‘6. sperma’ (LKŽ XII 326), būtent *semen virile*. O, pavyzdžiui, Egipto mitologijoje „Nut kas vakarą praryja Ra [saulės dievą – D.R.] ir kas rytą vėl jį pagimdo, arba Ra pasirodo iš lotoso žiedo” (Рубинштейн 359), t.y. pražįsta kaip augalo, gėlės žiedas, brandinantis sėklą. Taigi augalo – javo, gėlės, medžio ar kt. – sėkla krenta žemėn = vyro sėkla išteka į moterį = saulė nusileidžia, „nuteka” po žeme. Žemėje sėkla tarsi išnyksta, pati tarsi virsta žeme = materializuojasi, tačiau po tam tikro laiko, tiesiogiai (žiemkenčio atveju) arba simboliškai tapatintino su žiema = naktimi = nėštumu, vėl prasikala, sudygsta, išskleidžia, išvysto, išrango savo gyvatą, sulapoja, o stiebeliu = stuburu kiek pajėgia aukštyn į dangų kartu su saule iškelia savo sukrautą pumpurą, sielą, galiausiai pražystantį žiedu nelyg pati saulė, Dvasia, Dievas, t.y. „pagal Jo paveikslą ir panašumą” (žr. Pr 1.26). Tačiau saulė po vidurdienio ar po saulėgrįžos štai vėl ritasi žemyn, o žiedas nužydėjęs vėl nejučia lyg užsisklendžia sėkloje, vėl su ja krenta žemėn ir vėl laukia naujo pavasario, naujo ryto, kaip kad žemėn iš dangaus nupuolęs žmogus laukia Išganymo. Iš tikrųjų, pasak M. Eliadės, „kai kurie ankstyvosios Bažnyčios tėvai šiek tiek domėjosi krikščionybės siūlomųjų ir visai žmonijai bendrų simbolių atitikimu. Kreipdamasis į neigiančiuosius mirusiųjų prisikėlimą, Teofilis Antiochietis remiasi ženklais /.../, kuriuos Dievas jiems rodo didžiausiais kosminiais ritmais: metų laikų, dienų ir naktų kaita. ‘Argi nėra prisikėlimo iš numirusiųjų sėkloms ir vaisiams?’ Pagal Klemensą Romietį, ‘diena ir naktis mums rodo prisikėlimą; naktis gulasi, diena keliasi; diena nueina, naktis ateina’ (Eliade 96).

Panašiai sukasi, ritasi ir vadinamasis persigimimų ar persikūnijimų ratas: žmogaus siela palengva subręsta, pagaliau pražįsta galvoje vidinio psichinio pasaulio, sąmonės žiedu, lyg ir kilsteli, trūkteli aukštyn, į dangų, Dievopi, tačiau nenulaikysi galvos nuvysta, krenta atgal motulėn žemėn, patenka iščiosna ir vėl materializuojasi, apauga kūnu, mėsa.

Sielų persigimimo ar persikūnijimo, vadinamosios reinkarnacijos vaizdiniai tokie pat seni ir ne mažiau paplitę kaip aptarotji gamtos ritmų ar ciklų simbolika. Pasak G. Beresnevičiaus, „tikėjimai sielų keliavimu apskritai (tiek metempsichoze, tiek reinkarnacija) būdingi jau primityviausiomis sąlygomis gyvenančioms tautoms – taip mirusiųjų persikūnijimu į naujai gimstančius žmones tiki Australijos aborigenai. Daugelyje tokių tautų tikėjimas, kad po mirties žmogaus siela įeina į moters kūną ir taip gimsta vaikas, apskritai paaiškina, kodėl gimsta žmonės” (Beresnevičius Da 38). Ir Afrikoje „ne viena gentis žino reinkarnacijos idėją, net itin archajiškais laikomi pigmėjai” (Beresnevičius SFĮ 57–58). Reinkarnaciją gerai žinojo (būtent žinojo, o ne vien tikėjo ja) ir majai Amerikoje. Jų velionis, kaip ir Eurazijos „prisikeliantieji augmenijos dievai”, nusileisdavo į požemius, čia būdavo visų pirma nuprausiamas (nuo „pasaulio apnašų”), o paskui jam nudirdavo odą ir netgi nugramdydavo mėsą nuo kaulų, kol jis likdavo visiškai „balta”, skaistus, o kartu ir mažas kaip kūdikis, kad vėl tilptų iščiose ir galėtų atgimti. Majų žinios apie žmogaus sielos būtį nuo mirties iki atgimimo buvo tokios tikslios, kad jie apskaičiuodavo jo atgimimo laiką bei vietą – visai kaip tibetiečiai savo vyriausiųjų dvasininkų lamų, – o kartais net būsimąją motiną. Tarp kitko, būsimąją naująją sielą į jos būsimos motinos iščias pristatydavo gandras (Ершова 154, 159–160, 162, 173). Plg. šiuo klausimu vadinamąją Tibeto mirusiųjų knygą (žr. TBD). Todėl išties, G. Beresnevičiaus žodžiais, „mėginimas mokymus apie sielų keliavimą vertinti vien kaip indų ar graikų filosofines spekuliacijas nėra pagrįstas. Pirmoji senovės tauta, neabejotinai tikėjusi sielų keliavimu, – senieji egiptiečiai. Indijoje tikėjimas metempsichoze aptinkamas Upanišadose (800 m. pr. Kr.). Maždaug tuo pat metu per orfikus šis tikėjimas ima plisti tarp graikų; galbūt vėliau pitagoriečių ir Platono išvystyti filosofinei teorijai apie sielų keliavimą turėjo įtakos trakai. Tikėjimai reinkarnacija paplitę įvairiose tradicijose – nuo ezoterinių mokymų iki tam tikrų islamo atmainų, visų pirma šiituose” (Beresnevičius Da 39). Dėl senovės Indijos, tai čia tikėjimas atgimimu yra natūrali Vedų pažiūrų tąsa, Upanišadose tik įgavusi artikuluotą išraišką (Radhakrishnan PU 115). Reinkarnacijos idėja sunkte persunktas indų pažiūras galima paveizdinti, tarkim, Bhagavadgitos posmu (BhG 2.22): „Kaip numetę palaikį drabužį / žmonės naują apsivelka rūbą, / sunešiojęs taip seną kūną, / Esantysis žengia į kitą” (Bukontas 386; žr. Radhakrishnan BhG 108). Nepriklausomai nuo indų graikams ir, skyrium, Pitagorui gerai žinoma reinkarnacijos idėja, mano-

ma, susijusi su trakų (getų) išminčiumi Zamolksiu ar Zalmoksiu (Keith 606, 632), kuris, pasak Herodoto (Istorija 4.95), trims metams pasislėpęs po žeme, apraudotas kaip miręs, o ketvirtaisiais vėl pasirodęs gyvas ir sveikas (žr. Herodotas 239; taip pat BRMŠ 124) – nelyginant augalas ar „augmenijos dievas” (beje, Herodotas ir pats daro prielaidą, kad Zalmoksio būta dievo – Istorija 4.96). Pitagoras, Diogeno Laertiečio liudijimu, apie save pasakojo, esą „kitados jis buvęs Eufalidu, kurią taip gerbęs Hermio sūnus, kad Hermis pasiūlęs jam pasirinkti bet kokią dovaną, išskyrus nemirtingumą, o tasai paprašęs palikti jam, tiek gyvam, tiek mirusiam, atmintį apie tai, kas su juo dėjos. Todėl ir gyvas būdamas jis atminė viską, ir miręs neprarado savo prisiminimų. Su laiku jis atgimė Euforbu, buvo sužeistas kaip Menelajas, o Euforbas pasakojęs, jog pats andai buvęs Eufalidu, gavęs aną Hermio dovaną, kaip klajojusi jo siela, kokiuose augaluose bei gyvūnuose buvo atsidūrusi, ką iškentėjo ji Aide ir ką ten kenčia visos kitos sielos. Po mirties Euforbo siela perėjo į Hermotimą, kuris, norėdamas tai įrodyti, atvyko į Branchidus ir Apolono šventykloje nurodė skydą, Menelajo pašvęstą dievui, – plaukdamas iš Trojos, sakė jis, Menelajas pašventė šį skydą Apolonui, o dabar jis visas jau sutrūnijęs, palikusi tik apdaila iš dramblio kaulo. Po Hermotimo mirties jis tapęs Pyru, žveju iš Delo, ir taip pat viską atsiminęs, kaip jis pirma buvo Eufalidu, paskui Euforbu, paskui Hermotimu, paskui Pyru. O po Pyro mirties jis tapęs Pitagoru ir taip pat išlaikęs atmintį apie visa, kas pasakyta” (Диоген Лаэртский 333). Šiaip ar taip, ir Empedoklis prisipažįsta: „Jau aš kadaise buvau berniuku ir taipogi mergaite, / ir medeliu, ir paukščiu, ir žuvim nebylia vandenyne” (FICH.A 78). Be to, „reinkarnaciją atmena ne tik patys graikų išminčiai, bet ir niekuomet savęs mąstymu nevarginę keltų didvyriai. Jie, Diodoro liudijimu, tikėjo, kad jų sielos po tam tikro laiko vėl grįžta į gyvenimą, tačiau jau kituose kūnuose. Airių legendose minimi žmonės, gyvenę elnio, kitų gyvūnų, galiausiai – žmogaus gyvenimą. Sagoje ‘Meilė Etainai’ pasakojama, kaip pas moterį ateina žmogus, teigiantis praeitoje inkarnacijoje buvęs jos vyru” (Beresnevičius Da 68; apie keltų pažiūras šiuo klausimu trumpai dar žr. Šletė 110). Keltų žyniai „druidai nedraudavo, kad dalelė jų mokslo žinių pasiektų ir platesnius visuomenės sluoksnius, idant kariai būtų narsesni, ir didėtų karžygiškos dorybės. Visų pirma tai mokymas apie sielos amžinumą ir atgimimą naujai gimstančio žmogaus kūne – šitokią druidų mokymą patvirtina ir Cezaris, Diodoras bei Strabonas. Keltų įsitikinimas kitu gyvenimu buvęs toks stiprus, kad jie skolindavęsi pinigų, žadėdami atiduoti aname gyvenime”, o apskritai, „matyt, ir keltų, ir indų, ir graikų protėviams žinomi bendri indoeuropietiški motyvai nepriklausomai nuo tarpusavio įtakų išsirutuliojo į mokymą apie reinkarnaciją” (Beresnevičius RIM 261).

Todėl iš tikrųjų verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad, pavyzdžiui, lenkų metraštininkas vyskupas „Vincentas Kad-

lubekas mini jotvingių tikėjimą pomirtiniu perėjimu į kitus kūnus, žmonių ir žvėrių, priklausomai nuo žmogaus nuopelnų” (Beresnevičius Da 68–69). Negana to, vadina jotvingius getais (žr. aukščiau apie graikams, galimas daiktas, padariusį įtaką senovės getų išminčių ar dievą Zalmokšį arba Zamolksį). Būtent: „getai yra kvailai [suprantama, vyskupo nuomone – D.R.] įsitikinę, kad vėlės, palikusios kūnus, vėl iš naujo įsiskverbiančios į gimstančius kūnus” (BRMS 209). Pagaliau jog išties pagrindai „tikėjimo reinkarnacija pėdsakų galima ieškoti ir lietuvių tikėjimuose, įrodo L. Jucevičiaus užrašytas paliudijimas, kad žmonės tiki šikšnosparnį esant atgailaujancio blogo mirusiojo vėle, kuri šikšnosparnyje atgailauja 300 metų. Tam laikui praėjus, ji vėl įsikūnija kokiam nors velionio palikuonyje, bet tuomet ji jau yra teisus vyro siela” (Beresnevičius Da 70; žr. Jucevičius 154). Šiaip jau tikėjimą reinkarnacija lietuvių tautosakoje randame ir visai atvirai, nedviprasmiškai išsakytą, nepaliekant vietos nė menkiausiai abejonei. J. Basanavičiaus tautosakos rinkinyje yra toks dialogas: „Tėte, o kaip bus numirus? Tetėns atsakė: O tad mus vėl iš naujo bevygiuos (be lopšuos)...” (Basanavičius 171). Pagaliau štai dar 1996-1997 metais Dieveniškų apylinkėse užrašyti 79 metų amžiaus pateikėjos M. Bludnickienės-Kračiūtės žodžiai: „Kas gemsta, tai itų dūšių, kuris numirė, tai jau perskiria tam, kuris gims, jau i itep sako. Dūšia niekuomet nemiršta, bet va žmogus... Kūnas jau numiręs, o itų dūšių jau perskirsta kitam vaikui, jau kur laukia” (Vaitkevičiai 238, žr. 206).

Kas pasakyta apie visuotinį tikėjimą reinkarnacija, apibendrina ir papildo S. Grofas: „Reikia prisiminti, kad persigimimas bei karma yra daugelio Indijos religijų kertiniai akmenys: hinduizmo, buddhizmo, džainizmo, sikhų religijos bei zoroastrizmo. Reinkarnacija bei karma taip pat yra tibetietiškosios vadžrajanos, japonų ezoteriškojo buddhizmo ir daugelio Pietų Azijos buddhizmo mokyklų neatskiriamas dėmuo. Tikėjimas persikūnijimu buvo bent keleto reikšmingų senovės Graikijos filosofinių kryptų sudėtinė dalis, tokių kaip pitagoriečiai, orfikai bei platonikai. Tą patį galima pasakyti apie esėjus, fariziejus, karaimus ir kitas žydų bei pusiau žydiškas bendruomenes. Tikėjimą persikūnijimu palaikė ir neoplatonikai bei gnostikai, jis sudarė svarbią viduramžių žydų kabalistinės teologijos dalį. Panašių idėjų galima aptikti tokiose istoriškai, geografiškai bei kultūriškai nesusijusiose grupėse kaip Afrikos gentys, Jamaikos rastafariai, ikikolumbinės Amerikos indėnų kultūros, polineziečių kachuna, brazilų Umbandos praktikos, pagaliau galų druidai. Šiuolaikinėje Vakarų visuomenėje reinkarnacija buvo priimta teosofų, antroposofų bei kai kurių spiritualistų. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad krikščionybei tikėjimas persikūnijimu svetimas ir su ja išvis nesuderinamas. Tačiau taip buvo ne visuomet: tikėjimas reinkarnacija buvo ankstyvosios mistinės krikščionybės sudėtinė dalis. Sulig Šv. Jeronimu, gyvenusiu IV bei V m. e. amžiais, ezoteriškai aiškinamas persikūnijimo klausimas tebuvo įkandamas tik Baž-

nyčios elitui. Paties žymiausio krikščionių mąstytojo, pasisakiusio apie sielų sugrįžimą į žemę, būta Origeno – vieno iš didžiausių visų laikų Bažnyčios tėvų. Tačiau III m. e. amžiuje jo parašyti veikalai, tarp jų knyga ‘Apie pradus’, imperatoriaus Justiniano 553 metais sušauktame Antrajame Konstantinopolio susirinkime buvo pasmerkti. Nuosprendis Origenui skelbė: ‘Jeigu kas nors mėgins ginti šį pramanytą ankstesnį sielų gyvenimą ir pasiduos iš jo kylančiam siaubingam mokymui, tam anatema!’ Ir nors šis įsakas neabejotinai buvo lemtingas atmetant teoriją apie persigimimus kaip ereziją, religijotyryninkai atitinkamų idėjų aptinka dar Šv. Augustino, Šv. Grigaliaus bei Šv. Pranciškaus Asyziečio raštuose” (Γροφ XC 145–146; žr. Γροφ ΚΗ 151–152).

„Šiuolaikinė krikščionybė bei tradicinis mokslas neigia tokius įsitikinimus ir net juos išjuokia. Tačiau transpersonalinės psichologijos tyrinėjimai, – S. Grofo tvirtinimu, – iki šiol vis pateikia rimtų liudijimų, kad ši pažinimo sritis – tikras išvalgų į žmogaus psichiką lobynas. Liudijimai ankstesnių gyvenimų naudai tokie įtikinami, jog belieka daryti išvadą, kad žmonės, nelaikantys šios srities verta rimtų tyrinėjimų, arba nieko nežino, arba paprasčiausiai yra pernelyg riboti” (Γροφ XC 139). Bėda ta, jog „iš tikrųjų kaip tik mūsų mokslinė *praxis* išmetė iš mirties ir gimimo sąvokų viską, kas jose neatliepė paprastiems fiziologiniams procesams, ir todėl jos negali perteikti kitokių reikšmių” (Lévi-Strauss 296), pavyzdžiui, psichologinių, psichinių. C. G. Jungo žodžiais, „mes nekeliame klausimo, ar atgimimas yra realus, apčiuopiamas dalykas. Mums turi būti gana jo psichinio realumo. Skubu pridurti, jog visiškai nepritariu vulgariam požiūriui, esą visa, kas ‘psichiška’, yra arba išvis niekas, arba, geriausiu atveju, kažkas nepastebima lyg dujos. Visiškai priešingai, esu tos nuomonės, kad psichika – tai pats pagrindinis, lemiamas žmogaus gyvenimo veiksnys. Būtent ji yra tikroji motina visko, kas tik žmogaus sukurtą: ir civilizacijos, ir ją griaunančių karų. Visa kas pradžioje tėra psichiška ir nematoma. Visa, kas ‘tik’ psichiška, – nepatiriama jutimais, ir vis dėlto nenuginčijamai tikra. Jau vien tai, kad žmonių kalbama apie atgimimą, kad apskritai esama tokios sąvokos, reiškia iš tikrųjų esant ir tam tikrų šia sąvoka žymimų psichinių patirčių” (Jung 116).

„Kaipgi mes sužinome, jog tokie dalykai iš tikrųjų mirus nutinka? Gal kas nors sugrįžo iš kapo ir papasakojo mums apie savo patyrimus?” – retoriškai klausia tibetietiškojo buddhizmo dvasininkas Ch. Trungpa, komentuodamas „Tibeto mirusiųjų knygą”. Ir čia pat atsako, esą „šie įspūdziai tokie stiprūs, jog kai kas neseniai gimęs gali dar šį tą iš tarp mirties ir gimimo prisiminti. Tačiau augdami mes savo tėvų bei visuomenės esame indoktrinuojami, prisiimame kitokią pasaulėžiūrą, tad gilūs pirminiai įspūdziai išblanksta, išskyrus nebent atsitiktines netikėtas išvalgas. Bet ir tada mes esame tokie įtarūs savo patirtims ir taip bijome prarasti ‘tvirtą pagrindą’ šiame pasaulyje, kad į bet koki neapibrėžtesnį patyrimą jau žiūrime nerimtai arba išvis jį

atmetame. Pažvelgti į visa tai pačios pomirtinės patirties akimis užtat atrodo lyg nagrinėti kokį mitą” (TBD 2). Nors ir Vakaruose jau kuris laikas atliekamu „(para)psichinių tyrinėjimų duomenys, ypač ankstesnius gyvenimus patvirtinantys labai mažų vaikų prisiminimai, regis, liudytų reinkarnacijos hipotezės, bent jau kai kurių individų atveju, naujai” (Israel 160). Nes ištis, pasak S. Grofo, „iš įvairiausių pasaulio šalių gauti duomenys liudija, jog kai kada maži vaikai tebeprisimena ir nupasakoja savo ankstesnį gyvenimą kitame kūne, kitoje vietoje, kitu laiku ir su kitais žmonėmis. /.../ Šie prisiminimai paprastai iškyla apie trečiuosius gyvenimo metus, o tarp penktųjų ir aštuntųjų palaiptinui išnyksta” (Гроф КИ 154).

Taigi „tokia atgimimo samprata iš esmės mena asmenybės tąšą. Žmogaus asmenybė laikoma esanti nenutrūkstama, t.y. išliekanti a t m i n t y j e, kitaip sakant, išikūnijęs, arba gimęs, žmogus galįs, bent jau potencialiai, prisiminti gyvenęs ankstesnius gyvenimus” (Jung 113). Prisiminkime, be kita ko, jog ir Eufalidas, Pitagoro „prokūnis”, Hermio „paprashęs palikti jam, tiek gyvam, tiek mirusiam, a t m i n t į apie tai, kas su juo dėjosi”. Mat iš tikrųjų vienintelis atskaitos taškas bei tikras argumentas, nepaisant jokių pasaulėžiūrinių išvedžiojimų, čia yra būtent paties žmogaus a t m i n t i s, įgalinanti tiek asmenybės tąšą, tiek konkrečių daiktų, vietų, žmonių, įvykių bei pan. prisiminimus, kurių niekaip kitaip negalima paaiškinti, tik ankstesniu gyvenimu (būtent ankstesniame gyvenime veldėtų daiktų atpažinimu, kaip žinoma, paremtas aukštų dvasininkų bei paties Dalai Lamos išventinimas Tibete). Tuo tarpu užmarštis argumentu prieš negali būti laikoma, nes ir šiame viename gyvenime mes daug ką, gal net didesnę jo dalį užmirštame, tačiau dėl to nepradedame abejoti jį nugyvenę. Šio amžiaus pradžios indų mąstytojo Sri Aurobindo požiūriu, „jei pamėginsime visą savo gyvenimą aprėpti vienu žvilgsniu, tai kas, tiesą sakant, iš jo liks? Išties pilkuma su vienu kitu ryškesniu, išsiskiriančiu paveikslu. Visa kita išsitrynė, išnyko. Tas pat atsitinka sielai ir su jos ankstesniais gyvenimais”, todėl „gyva atgimimo patirtis priklauso nuo to, ar nubudęs mumyse psichinis centras, tikrasis Aš Pats, kuris nešasi savo prisiminimus iš vieno gyvenimo į kitą, taigi nuo mūsų psichinio išsivystymo. /.../ Tam, kad ką nors prisimintum, visų pirma reikia liautis buvus užuomarša” (Сатпрем 104, 100). *At-mintį* laiduoja *menta* ‘dvasia; sąmonė; protas’ (LKŽ VIII 17), būtent *sa-monė*, sen. indų *mānas-* ‘dvasia, sąmonė’ bei pan. Taigi būtent nuo sąmoningumo, nuo „dvasinio ūgio”, taip sakant, atmintis ir priklauso, ir prisimename mes būtent tas akimirkas bei tą aplinką, kada ir kur mumyse netikėtai prasimerkė aukštesnės sąmonės akis.

Kita vertus, sąmonė, įgijusi galią nebeužsimiršti ir todėl prisimenanti savo persigimimus, iš esmės liaujasi būtent persigimti tikrąja šio žodžio prasme, t.y. mirti ir vėl gimti, mirti ir vėl gimti, o paprasčiausiai stebi nebeutrūkstamą būsenų kaitą, kaip kad mes stebime dienų ir naktų,

vasarų ir žiemų kaitą, anaipol nevadindami jos „persigimimais”. Nes iš tikrųjų *mirti* esmiškai reiškia *miršti* ‘1. neišlaikyti atmintyje, neprisiminti, 2. nykti iš atminties’ (LKŽ VIII 267), t.y. *už-miršti*. Plg. dargi sutampančias abiejų žodžių esamojo laiko lytis *mirštū*, *miršti* bei *miršta* ir atitinkamai dgs. Be iškalbingos poetinės sąsajos, šiaip jau galima būtų kalbėti ir apie etimologinį šiuodviejų lietuvių kalbos veiksmažodžių, taip pat atitinkamų ide. šaknų **mer-* ‘mirti’ bei **mer-s-* ‘apleisti dėmesiu, užmiršti’ (Pokorny 735, 737) tarpusavio ryšį, pastarąją suprantant tiesiog kaip formantu *-s-* išplėstą pirmąją. Dėl semantikos dar plg. *mirti* reikšmę ‘3. būti ištiktam epilepsijos priepuolio’ arba tiesiog ‘n e t e k t i s a m o n è s, alpti, apmirti’, *ap-mirti* reikšmę ‘// netekti sąmonės, apalpti’ bei pan. (LKŽ VIII 270–271). Tipologiškai verta atsižvelgti ir į rusų *за-быть* ‘užmiršti’, padarytą iš priešdėlio *за-* ‘už-’ ir veiksmažodžio *быть* ‘būti’ (Фасмер II 71) ir tokiu būdu liudijantį tą pačią užmarštis ir nebūties (pažodžiui „už-būties”), mirties tapatybę, plg. tiesiog *бытуé* ‘būties’ ir *за-бытуé* ‘užmarštis’, pažodžiui „už-būties”. Patvirtinimą tokioms sąsajoms norint galima rasti ir senovės indėnų toltekų tradiciją paveldėjusio, jo paties tvirtinimu, mago Donchuano žodžiuose: „Magų tikslas – pasiekti pilną sąmonę, idant suvokus visus žmogui įmanomus patyrimus. Tokia pilna sąmonė laikoma tiesiog priešinga mirčiai” (Кастанеда 11–12). Vedantos požiūriu, „vos tik gyva būtybė (*jīva-*) apima miegas, visa, ką ji regėjo ovyje, užleidžia vietą sapnams, kad juose vėl atgamintų, kas anksčiau patirta, arba sąmonė visai apsiniaukia, ir suvis išnyksta bet koks patyrimas. Panašiai, kai gyva būtybė prieš mirtį nualpsta, bet koks patyrimas prarandamas, ir sąmonė visiškai užsimiršta. Tai ir yra mirtis. Kai sąmonė vėl imasi naujais deriniais atgaminti senus patyrimus, tai vadinama gimimu” (ABD 18). Taigi mes iš tikrųjų mirštame kai užsimirštame, kai netenkame sąmonės, o sąmonę atgavę – atgimstame, prisikeliamo iš numirusių. Šia prame mes ištis tarsi numirštame kasnakt užmigdami ir kasryt nubudę tarsi atgimstame, ir jeigu vienąsyk nubudę nebeprisimintume, ką vakar veikėme, būtume visai kaip ką tik gimę. Dienų ir naktų kaita tad iš tikrųjų yra išraiškingas bei pamokantis „gimimų ir mirčių rato” simbolis. Juoba kad ir, pavyzdžiui, buddhizme reinkarnacija giliausia, plačiausia prasme, Ch. Trungpos žodžiais, – tai „nuolat, šiame gyvenime įvykstančių mirčių ir gimimų fundamentalus principas”, tai „nuolatine mirties ir gimimo patirtis” (TBD 1, 3).

Nesąmoningas gyvulys arba, juolab, sutrikusios sąmonės žmogus, praradęs atmintį, gyvena vien šia diena, šia akimirka, akiai tepakludamas nevalingiems prigimties instinktams bei išorinės gamtos dėsniams. Šia prasme jis kone ištis kasvakar užmigdamas miršta, o kasryt nubusdamas gimsta iš naujo. Įprastoje vidutinio sąmoningumo būklėje žmogus šiaip jau išsaugo atmintį, pakankamą savojo „aš” tapatybei, todėl gali kryptingai veikti, tęsti vakar pradėtą darbą, siekti užsibrėžto tikslo per įvairiausias, kartais kone

visa apimančias gyvenimo permainas, nors čia kiekvienas turi savo ribą, kurią peržengęs patirtų asmenybės pasikeitimą, taip sakant, arba išvis „išėitų iš proto“ ir taptų nesąmoningų jėgų auka. Nelyginant laivas jūroje, sūpuojamas bangų: kuo laivas didesnis, kuo giliau siekia kilis, tuo aukštesnes bangas atlaiko neapvirtęs (jūros liga šiuo atveju būtų įprastų „psichologinių problemų“ metafora). Visiškai nušvitusi, nubudusi, pilna sąmonė – bent jau teoriškai, induktyviai nuspėjama – tad būtų tokia, kurios nebeapverstų ir nebeapskandintų užmarštyje jokios permainų bangos, nė pačios aukščiausios – mirtis ir gimimas. Apie tokį žmogų iš tikrųjų galima būtų pasakyti, kad jis išsivadavo iš užburto reinkarnacijų rato, nors ir toliau jame regimai sukūsi; kad jis „nebereinkarnuoja“, nebeįsikūnija, nors ir toliau plūduriuotų sau toje pačioje jūroje. Tokiu atveju reinkarnacija išties nėra vienintelė būties galimybė sielai, ir „persigimimas tėra žmogaus lemtis tol, kol jis neįgijo tikro žinojimo“ (Radhakrishnan PU 117), t.y. kol netapo pakankamai sąmoningas. Dėl žinojimo ir sąmonės tiesioginio tarpusavio ryšio plg., pavyzdžiui, rusų *знать* ‘žinoti’, *знáние* ‘žinojimas’ ir *со-знáние* ‘sąmonė’; sen. indų *jānāti* ‘jis žino’ šaknies *jñā-*, *jñāna-* ‘žinojimas’ bei kartu ‘sąmonė’ ir *sañ-jñā* arba *sañ-jñā* ‘sąmonė’ (Кочергина 226, 679); lotynų *scire* ‘žinoti, pažinti’, *scientia* ‘žinojimas, pažinimas, mokslas’ ir *con-scientia* ‘sąmonė’ bei pan.

Giminiškas lotyniškajam, beje, yra lietuvių kalbos veiksmažodis *skiesti*, reiškiantis, be kita ko, ir ‘12. // j u s t i, s u v o k t i kieno skirtumus, laikyti kitonišku, skirtingu’, pvz., ‘Lietuvis skiedė kūną nuo dvasios’ (LKŽ XII 876); taip pat būdvardžiai *skaidrus* ‘1. giedras, šviesus // tyras, taurus’ bei, pavyzdžiui, ‘3. kuris a i š k a u s g a l v o j i m o, blaivus’ (LKŽ XII 661–662) ir *skaistus* ‘1. žibantis, spindintis’, ‘6. giedras, šviesus, saulėtas’ bei, pavyzdžiui, ‘5. neapsiblausęs, žvalus’, ‘8. doras, taurus // nekaltas’, ‘9. blaivus, aiškus’, ‘12. garbingas’ (LKŽ XII 668–669); taip pat prūsų *skijstan* (acc. sg.) ‘švarus, tyras’, rusų *чистый* ‘švarus’ bei kt. (Pokorny 919–921; žr. Fraenkel 805–806; Karulis II 353; Mažiulis IV 121–122; Sabaliauskas 102, 132; Фасмер IV 366–367).¹ Čia tik darsyk įsitikiname, kad pažinimas, žinojimas iš tikrųjų yra švietimasis, o jo dėka pasiektas sąmonės nušvitimas, saulėtas dvasios Rytas – kartu visų ką tik išvardintų dorybių šaltinis, ir kad šis sąmonės nušvitimas pasiekiamas būtent nušveičiant, švariai nuvalant, nuskaisinant jos „žemiškuosius akinius“, taip sakant, idant ji taptų pajėgi, sulig minėtu lietuvišku pavyzdžiu, „skiesti kūną nuo dvasios“, t.y. skirti laikinus, pasaulio permainoms pavaldžius dalykus nuo amžinųjų, nekintamųjų, stovių.

Norint patirti kokio nors santykinio dalyko santykinumą, reikia išvysti jį santykyje, t.y. pažvelgti į jį didesnėje erdvėje, iš aukščiau, iš toliau; panašiai norint pastebėti dalyką esant laikiną, reikia stebėti jį ilgesnį laiką, pamatyti jį atsirandant ir išnykstant, prasidedant ir baigiantis. Taigi, kad pajėgtų atskirti laikinus dalykus nuo amžinųjų ir pažvelgtų į

juos „amžinybės žvilgsniu“, žmogus turi bent keletą kartų pergyventi – ir atminti – jų laikinumą. Tik tada jis įgyja tikrą žinojimą apie juos ir tampa jų atžvilgiu sąmoningesnis, ir jokia esamos padėties regimybė jam nebeužstoja esmės. Vadinasi, pačios permainos, kartodamosi prieš akis pakankamai ilgą laiką ir išlikdamos atmintyje, moko, pratina jas atpažinti ir šitaip palengva savaime skaidrina protą, samonę, skaidrina sielą. Kitaip sakant, pasikartojančios permainos savaime yra sielai savotiška *skaistykla*, kurioje – pradžių ir pabaigų, „gimimų“ ir „mirčių“, vilčių ir nusivylimų nesustabdomam rate sukdamasi – sąmonė, kad ir per skausmą, tolydžio atitoksta, atšlyja, atsiskiria nuo visa ko laikino, atsitiktino ir kartu tampa tolydžio skaidresnė, skaistesnė.

„Kas susitapatina su kuo nors išorėje, šalia savo tikrojo asmens, arba sielos, tas bus sudaužytas į gabalus, nes gyvenimas negailestingai atima visus netikrus prisirišimų ir susitapatinimų objektus, ir tai tik į gera. Kaip tik šia prasme paaikškėja atperkamasis kančios vaidmuo“, todėl „skaistyklos schemeje sielos augimas pasižymi kylančia /.../ patirčių seka, kurioje kančia ir pasiaukojimas yra pagrindiniai vystymosi veiksniai. Galima įvairiai įsivaizduoti tokį asmenybės augimą, ir vienas iš būdų kaip tik yra reinkarnacija“ (Israel 156, 160). Juolab kad ir Indijoje reinkarnacija bei išsivadavimas iš jos suprantami būtent šitaip: tikrasis dvasinis asmuo „iš gyvenimo į gyvenimą keičiasi, auga, ir kai *ego* pagaliau visiškai susiderina pagal Dievybę, – pakyla į dvasinę būtį, kuri ir yra tikrasis jo tikslas. O kol tatai įvyksta, jis vis klajoja tarp gimimų ir mirčių“; panašiai trakų „orifikams gyvenimas šiame pasaulyje – tai nuovargis ir kančia. Mes prireisti prie nesibaigiančių mirčių bei gimimų rato ir tik atsidėjimu n u s k a i s t ė j ė galime iš jo ištrūkti ir pasiekti vienybės su Dievu džiaugsmą“ (Radhakrishnan BhG 43–44, 253). Pagaliau ir tradicinėse lietuvių pažiūrose iki pat šių dienų „skaistyklos vaizdas sumišęs su kurį laiką žemėje buvojančių sielų vaizdiniais“ (Marcinkevičienė 26). Pateikėjo žodžiais, „sielos, kurios patenka į skaistyklą, klajoja po visą pasaulį /.../. Išgyvenusios tam tikrą laiką, grįžta į dangų“. Pabrėžiama, kad vėlei netenka šiame pasaulyje būti amžinai: ‘Kai atpakūtavoja savo metų skaičių, tai ir baigiasi jos žemės kelionė’ (Beresnevičius TM 86; žr. Beresnevičius Da 62–63; čia, tiesa, kalbama veikiau apie metempsichozę, o ne reinkarnaciją, tačiau pastaroji, šiaip ar taip, tėra pirmosios atskiras atvejis). Mitologinėje sakmėje tvirtinama, jog „seniau žmonės atgailaudavo žemėje“ (LT 491) ir pan.

Taip kartu pašalinamas tariamas prieštaravimas tarp begalinių persigimimų ir vienkartinio Išganymo vaizdinių, prieštaravimas, kuris ir privertė Bažnyčią VI a. po Kr. atimesti ligi tol ir krikščionių pripažintą reinkarnaciją. „Vienkartinis Išganymas“ šiuo požiūriu yra ne kas kita kaip Išsivadavimas iš begalinių „mirčių ir gimimų rato“.

Apie išsivadavimą, nušvitus sąmonei, iš begalinių persigimimų rato nuo seno kalbama ir Indijoje. Čia žinomos dvi pomirtinio likimo galimybės, du galimi sielos keliai po

mirties: *deva-yāna*- ‘dievų kelias’ ir *pitṛ-yāna*- ‘protėvių kelias’. Kas visa širdimi gyvena šiame pasaulyje, tas po mirties eina protėvių keliu ir po kurio laiko vėl atgimsta, sugrįžta į šį pasaulį, o kas visa širdimi trokšta ir siekia žinojimo, tas eina dievų keliu ir, dvasioje nušvitęs, į šį materialųjį pasaulį nebegrįžta (Beresnevičius RIM 176; Keith 411; Radhakrishnan PU 417, 432, 465, 653–654; žr. Топоров ПТ 265). Atitinkamas dvi pomirtinio likimo galimybes žinojo senovės graikai, simboliškai siedami jas su žiemos ir vasaros saulėgrįžomis, „išsivadavimo vartais” ir „sugrįžimo vartais”, o kartu su Ožiaragio ir Vėžio ženklais Zodiako rate (Guénon 162–165, apskritai plačiau žr. 93–94, 159–162, 168–169). Taip pat daugelis kitų kuo įvairiausių pasaulio tautų, pavyzdžiui, Šiaurės Amerikos indėnai: „Nugyvenęs šiame pasaulyje jam skirtą laiką darydamas gera, žmogus taikoje ir ramybėje žengia į vėlių šalį. Bet jeigu žmogus miršta nesulaukęs savo laiko, nepadaręs pakankamai gero arba viduje maištaudamas, ten jis nepriimamas. Tokia atstumta vėlė kartą kitą pasivaidena, o paskui vėl sugrįžta pas žmones, atgimsta iš naujo” (Johnston 62). Kartais dvi pomirtinio likimo galimybės, du keliai siejami su skirtingais luomais (žynių ir karių laukia kelias į šviesą, į dangų, o prasičią, tamsuolių – į tamsą, į požemius, į „motinos žemės iščias”), tačiau bemaž visur „nušvitimo kelias” mena saulę: arba tiesiog veda saulėn, arba saulė laikoma durimis, anga į šviesoje skendinčią „Saulės karalystę”. Upaniśadų žodžiais (PU 1.10), „Betgi tie, kas askeze, skaistumu, tikėjimu ir žinojimu siekia Dvasios, jie šiaurės keliu pasiekia s a u l e . Ji iš tikrųjų yra sielos šaltinis. Ji amžina, bebaimė. Ji – aukščiausias tikslas. Iš ten jie daugiau nebegrįžta. Tai [persigimimų] pabaiga” (Radhakrishnan PU 654, žr. 456, 647; taip pat žr. MHM I 234, 454). Apskritai hinduizmo požiūriu, „saulės spinduliai įneša ugnį žmogaus širdin, o jam mirus, ši ugnis vėl sugrįžta į saulę, iš kur atėjusi, arba į Ugnies dąsas, plytinčias virš žemės, į kurias saulė /.../ yra durys. Ši šviesos kelio idėja dargi senesnė už Upaniśadas” (Keith 448). Tokie vaizdiniai yra įdėm archajiški, išties pirmapradžiai, ir manoma, jog būtent toks „dangiškojo ir požeminio, šviesos ir tamsos pasaulių /.../ dualizmas tapo pagrindu vėlesniems rojaus bei pragaro vaizdiniams” (Петрухин 454). Protėvių kelias, arba kelias į požemius, į „motinos žemės iščias”, kaip matėme, reiškia reinkarnaciją. Šia prasme įdomu, jog Lietuvoje iki šiol, paklausus apie pragarą, atsakoma: „Nėra didesnio pragaro kaip žemėj” (Marcinkevičienė 26).

Verta pastebėti, jog neretai mirusiojo sielą dievų keliu į saulę neša pastarosios vietininkas žemėje – ugnis. Štai Indijoje „pirmoji dievų kelio užuomina aptinkama Rig Vedoje, kur į Agnį, tarpininką tarp dievų ir žmonių, kreipiamasi: ‘Žinodamas kelius, kuriais dievai keliauja, / Tu [Agni] tapai nenuilstamu šaukliu, aukų gabentoju’ (RV I.72; taip pat žr. II.2.4). Kelias, kuriuo dangun gabenamos aukos, virsta keliu, kuriuo dievų pasaulin nusigauna pats aukotojas” (Radhakrishnan PU 432; žr. Елизаренкова 89,

241). Simboliškas ugnies vaidmuo čia visiškai suprantamas: kaip kad iš ryto pasaulį nušviečia patekėjusi saulė, dangiškas šviesos šaltinis, taip naktį, saulei nusileidus ir prieš patekant, vienintelis šviesos šaltinis žmogui žemėje yra ugnis – tos pačios dangiškosios ugnies kibirkštis žemėje. Apskritai tas pats „Agnis yra ne tik ugnis žemėje /.../, bet ir saulė danguje”, ir „Agnis danguje – tai gimusi iš ryto saulė. Aitarėje sakoma, kad nusileisdama saulė virsta Agniu, o Rig Vedoje pats Agnis susijungia su saulės spinduliais” (Keith 88, 156). Todėl, viena vertus, „jau nuo Rig Vedos laikų agnihotra [aukų liejimo ugnin apeiga – D.R.] dėl jos metu plykstelinčių liepsnų buvo laikoma savotišku burtu, padedančiu patekėti saulei”, o antra vertus, „buvo manoma, jog mirusiųjų deginimas padeda jiems nusigauti į dangų”, kitaip sakant, „tikroji deginimo prasmė, regis, buvo ta, kad esą sudega ne tik kūnas, bet ir siela, kuri, tokiu būdu nuskaistinta, tačiau išlikdama pati savimi, nugabenama dangun” (Keith 318, 422, 423). Taigi palaičių deginimas, arba kremacija, šiuo požiūriu turi labai aiškią dvasinę paskirtį: kartu su liepsnose ištirpstančiu mirusiojo kūnu tiesiog į Šviesą išvesti ir jo sielą – būtent lemti jo sąmonės Nušvitimą iš šitaip nutraukti begalinį persigimimų ratą. Visiškai atvirai simbolišką kremacijos prigimtį, kaip ir daugelio kitų tradicinių simbolių giliają prasmę, atskleidžia hindų tantrizmas, kuriam tikrasis, „vidinis laidotuvių laužas – tai vieta, kur geismų bei norų kūną su visomis jo aistromis praryja žinojimo ugnis”, o *Yogakuṇḍalī Upaniśad* žodžiais, „išorinis sudeginimas – išvis ne sudeginimas” (Avalon 204).

Lietuvoje mirusiųjų deginimo paprotys, nors archeologams gerai žinomas bei nesyk šaltiniuose paliudytas ir anksčiau (žr. BRMŠ 168–169, 233, 240, 246, 261), siejamas visų pirma su XIII a. Jono Malalos kronikos intarpe paminėtu vadinamuoju Sovijaus mitu (žr. BRMŠ 266–268). G. Beresnevičiaus žodžiais, velionis, palaidotas žemėje ir šitaip „atiduotas nuolatiniam Deivės gimdymo ir regeneravimo vyksmui, vėlei neišvengiamai atgimdavo tarsi į gimdą implantuotas embrionas. Tačiau šią darnią nuolatinio mirties virsmo į naują gyvybę sistemą suardo Sovijaus precedentas. /.../ Sovijaus kūno sudeginimas buvo radikalus sprendimas: kūno nebeliko, ir Sovijaus vėlė tapo laisva”. Panašiai „naikinančia ugnies galia pasitikėję graikai manė, kad ugnis išlaisvina sielą nuo kūno – sudegus kūnui, sielos su šiuo pasauliu jau niekas nebesieja”. Be to, „ugnis, kurią pasirinko Sovijus, ne tik sunaikino jo kūną ir išlaisvino, bet ir atvedė Sovijų į kitą pasaulį. Indai tikėjo, kad *Agni* kaip sielos vedlys per ugnį mirusįjį palydi į kitą pasaulį; su kylančiais laidotuvių laužo dūmais mirusiojo kelionę siejo kuršiai, nuo laidotuvių laužo tokia kelionė prasidėdavo ir prūsuoje”, todėl „galime konstatuoti, kad laidotuvių laužas baltų ir kitų indoeuropiečių kultūrose buvo suvokiamas kaip velionio starto aikštelė” (Beresnevičius BRR 29–30; taip pat žr. Beresnevičius Da 78–84; Beresnevičius SFĮ 125; Петрухин 453). „Starto aikštelė” dievų keliu į Saulę arba pro saulę į dangiškąją Šviesos karalystę. Įsidėmė-

tiną šia prasme jos lietuviško pavadinimo *dautos* '1. oras, padangė' bei tiesiog '4. rojus' santykis su veiksmažodžiu *dautosi* reikšme '2. laidoti s u d e g i n a n t' (LKŽ II 328), nedviprasmiškai nurodančiu būdą ten patekti.

Senovės skandinavuose „kremaciją praktikavo Odino pasekėjai, tikėję, kad juo aukščiau dūmai pakils virš laidotuvių laužo, juo didesnė garbė laukia Valhaloje naujai atvykusių pas savo dievą" (Davidson 44). Panašus yra lietuvių „tikėjimas, kad mirusio žmogaus vėlė sėdi ant kamino, o rytojaus dieną pakūrus krosnį, su dūmais lekia į dangų. Pastarasis tikėjimas atliepia Žilberio de Lanua paminėtą kuršių būrimą, kai nuo laidotuvių laužo kylančių dūmų krypties sprendžiama, kur iškeliauja siela, bei lietuvių liaudies įsitikinimą, kad prie mirštančio žmogaus degančios žvakės dūmų kryptis rodo ir žmogaus vėlės kelionės kryptį. Čia tikriausiai susiduriame su sena indoeuropietiška tradicija", sulig kuria, „nuo laidotuvių laužo kylantys dūmai nesuk aiškinami kaip tam tikras mirusiojo vėlės pėdsakas /.../. Kuršiai, degindami mirusįjį, stebėjo dūmų kryptį, tikėdami, kad dūmai, kylantys į viršų, reikš, jog siela išgelbėta. Dūmai, kryptantys į šoną, parodys, jog siela pražuvusi" (Beresnevičius SFĮ 106, 77–78; žr. taip pat Beresnevičius SL 12). Paties Ghilleberto de Lannoy (XV a.) žodžiais, „senieji kuršiai, nors tarp jų yra prievarta padarytų krikščionimis, turi vieną sektą, kurios nariai po mirties užuot buvę palaidoti yra sudeginami artimiausiam šile arba miške, kiekvienas su geriausiais savo rūbais ir ginklais, sukūrus laužą iš grynų ažuolinių malkų; jeigu dūmai kyla tiesiai į dangų, tiki, kad siela yra išgelbėta, jeigu rūksta į šalį, mano, kad siela pražudyta" (BRMS 514).

Lygiaverčiai vaizdiniai, tik kiek kitais žodžiais, išsakomi indų Upanišadose: „Šimtas ir vienas yra širdies latakų (*nāḍyas*), ir tik vienas veda tiesiai viršugalvin. Juo aukštyn kildamas, tapsi nemirtingas, visi kiti veda visokiomis kitomis kryptimis" (KU 2.3.16). „Nes tik pro čia, – komentatoriaus žodžiais, – siela pakyla saulės spinduliu tiesiog saulėn, kuri yra durys į Brahmano pasaulį – tam, kuris žino /.../. Visi kiti keliai veda neišsivadavusįjį į persikūnijimą" (Radhakrishnan PU 647). Čia baltas stuburas su stuburo smegenimis, šituo „sielos laidininku", pro visus kitus kaulus bei į visas puses išsišakojusius nervus vedantis sielą tiesiai aukštyn į galvą su galvos smegenimis ir smegenų žieve viršugalvyje, t.y. į aukščiausią žmogišką sąmonę, ir toliau „pro momenėlį" tiesiai Dvasion virš galvos, simboliškai prilygsta baltam laidotuvių laužo dūmų stulpui, kuriuo velionio siela patenka tiesiai į Dangų, Saulėn. Ir mirusiojo vėlės likimas šiuo požiūriu visiškai atitinka gyvojo sielos likimą: arba ji tolydžio kyla išilgai stuburo aukštyn ir sąmonėja, arba tik sukasi šiame pasaulyje užburtu „gimimų ir mirčių ratu".

Gyvojo sielos nuopuolį, smukimą lemia susijaudinimas dėl išorinės regimybės pavidalų. Pavyzdžiui, moters vaizdinys sujudina = sujudina vyro sielą ir paverčia mintį jausmu, jausmą – gyvybine galia veikti, o galią – sėkla. Taip siela tolydžio materializuojasi, baltasis pradas tolydžio rausta, pa-

tenka į raudonojo prado rankas, vaizdžiai kalbant, kol galiausiai atsiduria visiškoje jo valioje – moteryje. Iš esmės taip pat velionio regėjimus bei patyrimus prieš patenkant į iščias ir vėl įsikūnijant aprašo vadinamoji Tibeto mirusiųjų knyga: „Pasirodys lytiškai santykiaujančių vyrų ir moterų, patinų ir patelių poros, ir jeigu tą akimirką aistros ar pykčio vedinas pateksi iščiosna, gimsi arkliu, paukščiu, šunimi, žmogumi ar kt., kad ir kas tai būtų. Pasijutęs esąs vyras ir patyręs nesutramdomą, aršų pavydą tėvui bei sykiu geismą motinai, gimsi berniuku. Pasijutus esanti moteris ir patyrus karštligišką pavydą motinai bei įnirtingą geismą tėvui, gimsi mergaite. Kaip tik tai ir lemia nuopuolį iščiosna" (TBD 84). Čia, beje, nesunkiai atpažįstame psichoanalitikams gerai žinomą „Edipo kompleksą", tik ne kaip ankstyvos vaikystės išgyvenimų pasekmę, o veikiau kaip jų „priešgiminę" priežastį.

„Tibeto mirusiųjų knygoje", kaip ir kitų tautų, tarp jų baltų, tikėjimuose nurodoma galimybė atgimti net nebe žmogumi, o gyvūnu, mena tik dar didesnę sąmonės aptemimą, tik dar tamsesnę užmarštį. Atsižvelgiant į tokią galimybę, iš dviejų sielos likimų neretai išskiriamas atitinkamas trečiasis. Pasak Platono, „kas nugyvens atmatuotą jam laiko trukmę tinkamai, tas sugrįš į jo vardu pavadintos žvaigždės buveinę /.../, o kas neįstengs to padaryti, tas gimdamas antrą kartą pakeis savo prigimtį moteriška. Tačiau jei ir tuomet jis nesiliaus skleisti blogio, tai jam, kiekvieną kartą naujai gimstant, teks įgyti tokio gyvūno prigimtį, koks atitiks jo ydingą sanklodą" (Platonas 82). Taigi persikūnijimo, reinkarnacijos galimybė – viena iš dviejų sielos likimo galimybių – vėlgi padalinama į dvi: į galimybę atgimti žmogumi ir galimybę atgimti gyvūnu (plg. apskritai „triauškščio" pasaulio sampratos atsiradimą iš „dviauškščio", apatinę dalį padalinus į dvi – Иванов 234). Panašiai indų „Manu dharma šastroje" (MDŠ 12.40) sakoma, jog „dorieji (*sattvikā*) žengia į dievų pasaulį, aistringieji (*rajasah*) – vėl tampa žmonėmis, o tamsuoliai (*tāmasā*) – atsigimsta gyvūnais. Toks trejopas persikūnijimų kelias" (Beinorius IEK 58). Plg. Bhagavadgītą (XIV.18): „Šviesuoliai (*sattvasthā*) eina aukštyn, / Aistruoliai (*rājasāh*) vidury pasilieka, / O tamsuoliai (*tamaso*) grimzta žemyn, / Taip tad, žinoki" (Radhakrishnan BhG 321–322; plg. Bukontas 449). Kitur (pvz., ChU 5.10.4) šie trys keliai dar siejami atitinkamai su saule, mėnuliu ir požeminiu pasauliu (žr. Radhakrishnan PU 432), tačiau ir šiuo atveju matome tuos pačius tris skirtingus šviesumo = sąmoningumo laipsnius: saulė – tai pats šviesos šaltinis, pati Nušvitusi Sąmonė kaip tokia; mėnulio apšviestumas cikliškai mainosi, kinta nelyginant žmogaus sąmoningumas dienų ir naktų arba parsigimimų rate; o požemiai mena visišką užmarštį, aklina nesąmoningumo tamsą. Iš čia ir atitinkami „trys pasauliai": *devaloka-*, nemirtingųjų dievų pasaulis, nemirtingumas; *jivaloka-*, gyvųjų pasaulis, gyvenimas; ir *pitṛloka-*, protėvių, mirusiųjų pasaulis, mirtis (žr. Топоров СТ 14). Juos, kaip ir atitinkamus sielos likimus, savo ruožtu galima palyginti su rojais, skaiestyklos ir pragaro vaizdiniais.

Kaip ką tik matėme, trys galimi sielos likimai nedviprasmiškai siejami su trimis gunomis, o kartu, vadinasi, ir su trijų spalvų – baltos, raudonos ir juodos – simbolika (žr. Razauskas RS 42–48). Teskiriant du galimus sielos likimus, reinkarnaciją ir Išsivadavimą, pastarasis savo ruožtu būtų „baltas, šviesus“, o pirmasis – „raudonas“. Reinkarnaciją prilyginus *skaistykla*, verta atkreipti dėmesį, pavyzdžiui, į žodžio *skaistis* reikšmes ‘1. ryškumas, aiškumas, šviesos stiprumas’ ir ‘2. r a u s v u m a s, skaistumas’, taip pat į veiksmažodžio *skaistinti* reikšmes ‘1. daryti šviesų, ryškų, spindintį’ ir ‘2. daryti skais-tų, r a u d o n ą, rausvinti’, veiksmažodžio *skaisti* reikšmes ‘1. blizgėti, spindėti, šviesti’ ir ‘2. r a u s t i (iš gėdos, pykčio, s u s i j a u d i n i m o)’ bei pan. (LKŽ XII 667, 666). Taigi gyvenimų ir mirčių skaistykla pačios kalbos apibūdinama kaip raudona, kraujo bei ugnies spalvos, ir savaime mena baltą skaistančios sąmonės nušvitimą būtent iš susijaudinimo, o tai kaip tik atitinka kryptį aukštyn, nuo širdies, krūtinės, apskritai stuomens į galvą ir aukščiau, į sąmonę, dvasią.

Savo spalvine simbolika mirčių ir gimimų ratas kartu prilgsta saulės ratui, riedančiam aplink žemę raudonomis aušrų ir saulėleidžių žaromis, būtent raudomis (žr. Razauskas RS 45–46). „Dievų kelias“, arba Išsivadavimas, šiuo atveju reikštų saulėtekį, per raudonų raudų skaistyklą „su rytu“ (žr. Razauskas RRR 3) vedantį į „amžinąją dieną“ danguje. O prapultis, arba pragaras, prilygtų „amžinai nakčiai“ požemiuose, iš kurių pernelyg nu-puolusi ir todėl pra-puolusi, pragar-mėjusi siela, kadangi neina „su rytu“, nebegali išsikapstyti. Šiuo požiūriu ir pats persikūnijimų ratas arba „su rytu“ ritasi aukštyn ir ilgainiui išneša nuskaistusią sielą į dangų, į šviesą, arba „su vakaru“ (lat. *riets*) nusirita vis giliau žemyn, nusinešdamas sielą pragaro tamsybėsna.

Visuotinio mirčių ir gimimų rato ritimąsi aukštyn, t.y. raidą, tolydžio švintant sąmonės aušrai, savo ruožtu galima palyginti su gyvybės bei žmogaus vystymusi Žemėje, su vadinamąja evoliucija. Sri Aurobindo žodžiais, „evoliucija, paveldimumas ir persigimimas – tai trys glaudžiai susiję to paties visuotinio vystymosi atžvilgiai: evoliucija pabrėžia proceso tikslą, persigimimas – esminį būdą, o paveldimumas – vieną iš fizinių jo sąlygų. /.../ Mokslo požiūriu, pirminis yra fizinis kūnas, o psichika tėra jo reiškinytis bei vaisius. Tačiau galimas ir kitoks požiūris į evoliuciją, kuriam pirminė yra būtent siela, o fizinė būtis tėra priemonė materijoje paskendusiai dvasiai nubusti“ (Aurobindo 102, 103; plg. Teilhardą de Chardiną: žr. Šardenas 185–186, 206–207, 225–226, 278, 366–367 bei kt.). Toliau sąmonėdama, nebeužsimiršdama siela pakelia vis daugiau, vis gilesnių savo „išsikūnijimų“ ir „išsikūnijimų“, pradeda atpažinti ją supančią tikrovę tarsi savo atspindį, nelyginant sapną, kurį pati sau sapnuoja, ir pagaliau suvokia, prisimena pati save, nebesimainančią „permainų rato“ stebulėje, iš kurios tik stebi nebeužsimerkdama visus savo rytus ir vakarus, žiemas ir vasaras, gimimus ir mirtis skriejant aplinkui, pati nė iš vietos nepajudėdama.

PASTABA:

1. Semantiškai dar plg. liet. *tyras* ‘3. švarus, nesuteptas, 4. doras, 5. tikras, grynas, visiškas’ bei *tyrinėti, tirti* ‘1. stengtis suprasti, sužinoti, aiškintis, 2. mokslškai nagrinėti, tyrinėti’, ‘4. sužinoti, išgirsti, gauti žinių’ (LKŽ XVI 398, 404, 426–427; tiesa, dėl šių žodžių etimologinio ryšio esama skirtingų nuomonių: K. Karulis palaiko nuomonę visus juos esant bendrašaknius, tokią galimybę nurodo ir E. Fraenkelis, nors pats linkęs galvoti kitaip, tuo tarpu A. Sabaliauskas *tyras* bei *tirti* laiko griežtai skirtingos kilmės žodžiais – Fraenkel 1100; Karulis II 413; Sabaliauskas 107, 177).

Plg. dar būvardžio *aiškus* reikšmes ‘1. gerai matomas, šviesus, skaistus, giedras’ ir, kita vertus, ‘5. suprantamas, lengvai suvokiamas, akivaizdus’ (LKŽ I 43) bei veiksmažodžius *aiškin-tis, išsiaiškinti* ir pan.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI:

- ABD – Advaita Bodha Deepika (Lamp of Non–Dual Knowledge). – Tiruvannamalai, 1979.
- Aurobindo, Sri. The Supernatural Manifestation and Other Writings. – Pondicherry: Birth Centenary Library Vol. 16.
- Avalon A. The Serpent Power. – Bombay, 1918.
- Basanavičius – Iš gyvenimo vėlių bei vėlių / Surinko Jonas Basanavičius. – Vilnius, 1998.
- BĀU – *Bṛhad-āraṇyaka Upaniṣad*
- Beinorius A. IEK – Indų etikos kodeksas. Manaus Dharmos sąvadas (*Mānu Dharma Śāstra*) / Vertimas iš sanskrito ir paaikškinimai Audriaus Beinoriaus // Liaudies kultūra. – 1997, Nr.6; Up – Upaniṣados / Iš sanskrito vertė Audrius Beinorius // Liaudies kultūra. – 1998, Nr.5.
- Beresnevičius G. BRR – Baltų religinės reformos. – Vilnius, 1995; Da – Dausos. – Vilnius, 1990; RIM – Religijų istorijos metmenys. – Vilnius, 1997; SFI – Sielos fenomenologijos įvadas // Lietuvos kultūros tyrinėjimai 1. – Vilnius, 1995; SL – Senovės lietuvių sielos sampratos metmenys: siela ir gamtos elementai // Liaudies kultūra. – 1993, Nr.1; TM – Tikėjimai metempsi-choze senovės lietuvių pasaulėžiūroje // Liaudies kūryba III. – Vilnius, 1992.
- BhG – Bhagavadgīta (*Bhagavadgītā*).
- BRMŠ – Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. I. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos / Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 1996.
- Bukontas – Bhagavadgīta / Vertimas į lietuvių kalbą: Alfonsas Bukontas // Pasaulinės literatūros biblioteka. Senovės rytų poezija. – Vilnius, 1991.
- ChU – *Chāndogya Upaniṣad*.
- Davidson E. H. R. Viking and Norse Mythology. – London, 1994.
- Eliade M. Šventybė ir pasaulietiškas. – Vilnius, 1997.
- FICH.A – Filosofijos istorijos chrestomatija. Antika. – Vilnius, 1977.
- Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg, Göttingen, 1962–1965.
- Guénon R. Fundamental Symbols. The Universal Language of Sacred Science. – Oxford and Northampton, 1995.
- Herodotas. Istorija / Iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius. – Vilnius, 1988.
- Israel M. The Nature of Eternal Life. A Mystical Consideration // Arnold Toynbee, Arthur Coestler, and others. Life after Death. – London, 1976.
- Johnston B. Ir Manitu sutvėrė pasaulį. Odžibvų mitai ir vizijos // Liaudies kultūra. – 1998, Nr.5.
- Jucevičius L. A. Raštai. – Vilnius, 1959.

- Jung C. G. *The Archetypes and the Collective Unconscious*. – Princeton University Press, 1980.
- Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. – T. I–II. – Rīga, 1992.
- Keith A. B. *The Religion and Philosophy of the Veda and Upanishads*. – London, 1925; Delhi, 1989.
- KU – *Kaṭha Upaniṣad*.
- Lévi-Strauss C. *Laukinis mąstymas*. – Vilnius, 1997.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*. – T. I–XVIII. – Vilnius, 1956–1997.
- LT – *Lietuvių tautosaka*. – T. IV. Pasakos, sakmės, pasakojimai, oracijos. – Vilnius, 1967.
- Marcinkevičienė N. *Žmonės – apie mirtį ir pomirtinį gyvenimą // Liaudies kultūra*. – 1997, Nr.5.
- Mažiulis V. *Prūsų kalbos etimologinis žodynas*. – T. I–IV. – Vilnius, 1988–1997.
- MDŚ – *Mānu Dharma Śāstra*
- Platonas. *Timajas. Kritijas / Iš graikų kalbos vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Naglis Kardelis*. – Vilnius, 1995.
- Pokorny J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. – T. I. – Bern, München, 1959.
- PU – *Praśna Upaniṣad*
- Radhakrishnan. *BhG – The Bhagavadgītā / with an Introductory Essay, Sanskrit Text, English Translation and Notes by S. Radhakrishnan*. – London, 1956; PU – *The Principal Upaniṣads / edited with introduction, text, translation and notes by S. Radhakrishnan*. – London, 1968.
- Razauskas D. *RRR – Ryto rato ritimai. Senosios išminties pėdsakai // Liaudies kultūra*. – 1998, Nr. 3; *RS – Rato simbolika. Du pavyzdžiai // Liaudies kultūra*. – 1999, Nr. 3.
- RV – *Rig Veda (Ṛg Veda)*
- Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos leksika*. – Vilnius, 1990.
- Šardenas P. T., de. *Žmogaus fenomenas*. – Vilnius, 1995.
- Šletė F. *Keltai tarp Alezijos ir Pergamo*. – Vilnius, 1984.
- TBD – *The Tibetan Book of the Dead. The Great Liberation through Hearing in the Bardo by Guru Rinpoche according to Karma Lingpa / A new translation from the Tibetan with commentary by Francesca Fremantle and Chögyam Trungpa*. – Berkeley and London, 1975.
- Vaitkevičiai – Vaitkevičius V., Vaitkevičienė D. *Mirtis, laidotuvės ir atminai // Tautosakos darbai*. – T. IX (XVI). – Vilnius, 1998.
- Vaitkevičienė D. *Saulės sodai // Liaudies kultūra*. – 1997, Nr.1.
- Viķe-Freiberga V. *Kosmologinė saulė: šis pasaulis, anas pasaulis ir saulės kelias tarp abiejų // Liaudies kultūra*. – 1998, Nr.1.
- Гроф С. *КИ – Космическая игра. Исследования рубежей человеческого сознания*. – Москва, 1997; *ХС – Холодтропное сознание. Три уровня человеческого сознания и как они формируют нашу жизнь*. – Москва, 1996.
- Диоген Лаэртский. *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*. – Москва, 1979.
- Елизаренкова – Ригведа. *Мандалы I–IV / издание подготовила Т. Я. Елизаренкова*. – Москва, 1989.
- Ершова Г. Г. *Заупокойные надписи мая // Этническая семиотика*. – Москва, 1986.
- Иванов Вяч. *Вс. Верх и низ // МНМ*. – Т. I.
- Иванов Вяч. *Вс., Топоров В. Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы (древний период)*. – Москва, 1965.
- Кастанеда К. *Сказки о силе*. – Самиздат.
- Кочергина В. А. *Санскритско-русский словарь / издание 3-е, исправленное и дополненное*. – Москва, 1996.
- МНМ – *Мифы народов мира. Энциклопедия*. – Т. I. – Москва, 1980; Т. II. – Москва, 1982.
- Петрухин В. Я. *Загробный мир // МНМ*. – Т. I.
- Пропп В. Я. *Морфология сказки*. – Москва, 1969.
- Рубинштейн Р.И. *Ра // МНМ*. – Т. II.
- Сатпрем. *Шри Ауробиндо или путешествие сознания*. – Ленинград, 1989.
- Топоров В. Н. *ПТ – Пространство и текст // Текст: семантика и структура*. – Москва, 1983; *СТ – К семантике троичности (слав. *Trizna и др.) // Этимология 1977*. – Москва, 1979.
- Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*. – Т. I–IV. – Москва, 1996.
- Элиаде М. *Мифы, сновидения, мистерии*. – Москва, 1996.
- Straipsnių „Ryto ratų ritimai“ (Liaudies kultūra, 1998, Nr.3) ir „Rato simbolika“ (Liaudies kultūra, 1999, Nr.3) tęsinys.*

The Wheel of Souls

Some notes on the Reincarnation and Deliverance

Dainius RAZAUSKAS

The idea of reincarnation and its relation to the Christian postulate of the only final Salvation is dealt with in the article. First and foremost, referring to the sources of various traditions (Baltic and Lithuanian among them), the images of reincarnation are shown to be universal and archetypal, arising right from the symbolism of human and natural cycles. Further on the attention is drawn to the possibility of ceasing the „chain of rebirths” and deliverance, maintained by the majority of traditions recognizing reincarnation. This deliverance from the chain of rebirths may well be considered to be the prototype of the Christian final Salvation (all the more so because reincarnation had been recognized until the 6th century A. D. by Christianity itself). The very cycles of deaths and rebirths structurally correspond to the purgatorial zone, and the possibility of descending, degrading reincarnation in its turn converges to the idea of Christian hell.

Relying on Lithuanian word associations, actually dies, *miršta*, he who forgets, (*už*)*miršta* (Indo-European **mer-* and **mer-s-* correspondingly). Furthermore, the Lithuanian word for purgatory, *skaistykla*, is derived from the same I.-E. root as in Latin *scire* ‘to know’, *scientia* ‘knowledge, science’, and *conscientia* ‘consciousness, conscience’. Their etymological connection may be considered as a hint of the essential task of living in the purgatory of this world, namely to develop one’s knowledge and to awaken one’s consciousness. Since exactly the consciousness, wakeful enough not to sink into oblivion any more, regardless of ongoing waves of changes, delivers in the end the soul from the enchanted wheel of deaths and births.

„Liaudies kultūros” redakcija
Barboros Radvilaitės 8, 2600 Vilnius

Gauta 1999 09 20
Spaudai įteikta 1999 12 06